

Abastament d'aigua en comunitats rurals de El Salvador: Propostes per a la sostenibilitat social

Oriol Bellot

Enginyeria Sense Fronteres

	<p>“...Però és de notar dels indis que de la mateixa manera responen a quant se'ls pregunta; si són bons els camins, si els rius són cabalosos, si un poble dista molt de l'altre, sempre responen: “qui sap si aquest camí és bo, potser el riu és cabalós, ben pot ser que diste el poble”.</p> <p>M'ha succeït dir-li a algun: “Sembla que saps castellà”, i respondre'm: “Sí, mon pare”; alçar jo tant la veu i dir-li amb serietat: “ que... saps castellà?!” i respondre'm: “No, mon pare”.</p>
	<p><i>Arxiu de la parròquia de San Jacinto, jurisdicció de San Salvador, 1786.</i></p>
	<p>Cèsar: No, mira Roberto, passem a un altre punt de l'Assemblea perquè això ja ho has repetit tres vegades.</p> <p>..</p> <p>Roberto: Calla't, Cèsar i deixa'm parlar que tu ni tan sols vius aquí.</p> <p>..</p>
	<p>Assemblea Comunal “Seguiment del Projecte de l'Aigua”</p> <p>Roberto “Mayuyu”, president de la Directiva Comunal d'Asuchío.</p> <p>Cèsar “Ricardo Fugas”, tècnic local. 3 anys treballant setmanalment en Asuchío.</p>

Introducció

Els projectes d'infraestructura en general, i els d'abastament i sanejament d'aigua en particular, es divideixen habitualment en tres grans capítols:

- Previs
- Execució
- Seguiment i Avaluació

D'aquests, el capítol d'execució pot correspondre al 80% de l'assignació pressupostària (costs directes), mentre que el primer i tercer sumarien únicament el 10% cadascú.

No obstant, aquestes denominacions vagues ("previs", "seguiment", "avaluació") i altres com "capacitació", "legalització", "sensibilització", poden arribar a significar entre el 80% i el 90% de les causes del fracàs en projectes de cooperació en infraestructura.

Situacions com les descrites en el prelude il·lustren fins a quin punt són importants en l'èxit social d'un projecte les relacions personals, el respecte als càrrecs locals o, simplement, la comunicació (llenguatge verbal, corporal, escrit), més enllà del bon disseny o construcció de l'obra. El present article pretén exposar alguns aspectes no tècnics en l'execució de projectes d'abastament d'aigua potable, alguns d'ells inclosos ocasionalment en partides pressupostàries, que també sovint tenen difícil –a vegades impossible– justificació econòmica davant de finançadors i donants. Els punts exposats són fruit del treball d'Enginyeria Sense Fronteres Catalunya (ESF) i l'Associació de Desenvolupament Comunal (CORDES) des de l'any 1999 en El Salvador, Amèrica Central.

En aquest article es presentarà la metodologia que ESF i CORDES han anat desenvolupant en els últims anys en els aspectes no purament tècnics dels projectes, esperant que serveixi d'orientació o sigui objecte de crítica per a altres professionals o organitzacions que treballen també al camp de l'aigua en comunitats rurals. No es pretén mostrar una guia infal·libre i global de resolució d'aspectes socials en l'àmbit rural, ja que no sols la naturalesa de les comunitats, sinó també la legislació vigent o el simple llenguatge, és, i ha de ser, distint per a cada regió de treball. Fins i tot dins de la mateixa regió.

Previs

ESF i CORDES vénen treballant conjuntament en el Departament de La Llibertat, El Salvador, des de l'any 1999, havent implementat fins a la data els següents projectes d'abastament d'aigua en comunitats rurals:

- HUISISILAPA.** 1999-2000. 100 famílies.
- PAJALES.** 2001-2002. 40 famílies.
- EL COYOLAR.** 2002-2003. 40 famílies.
- EL TRIUNFO.** 2002-2003. 100 famílies.
- ASUCHÍO.** 2003-2004. 350 famílies.

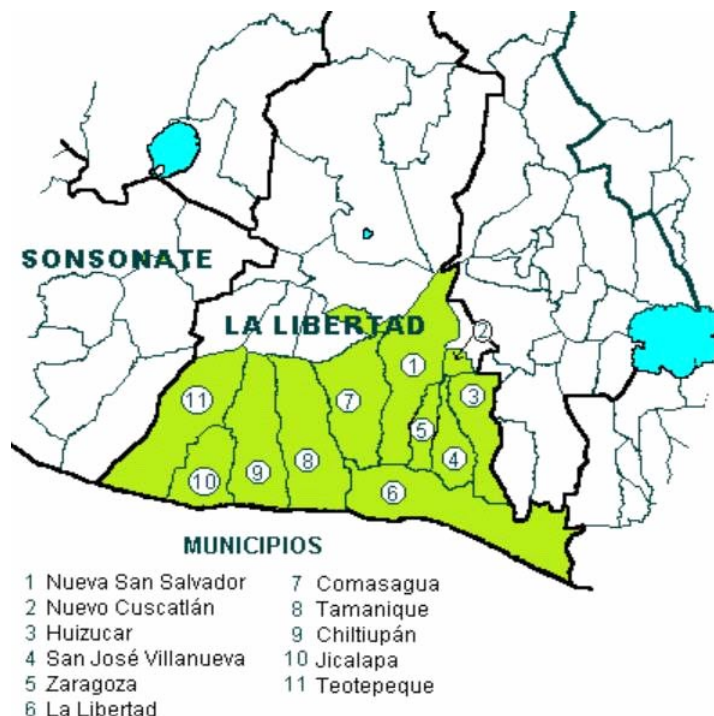

Figura núm. 1.

Àrea de treball d'ESF-CORDES en El Salvador

Paral·lelament als projectes d'abastament i com a fil conductor de la dinàmica de treball conjunta ESF-CORDES, es ve desenvolupant des de l'any 2002 el Pla director d'Aigua i Sanejament per a la Serralada del Bàlsam. Aquest projecte pretén ser una eina integral de disseny i gestió del cicle de l'aigua a la zona de treball i actualment s'ha finalitzat la Fase I (3 municipis) i s'està desenvolupant la Fase II (altres 3 municipis). El projecte consisteix bàsicament en:

Alçament d'informació de la comunitat rural. Censos, activitat econòmica, infraestructura i, sobretot, localització, aforament i qualitat dels distints punts d'aigua.

Disseny tècnic i econòmic d'alternatives d'abastament, sanejament i reforestació.

Retorn de la informació i la planificació d'alternatives a municipalitats i comunitats rurals.

Seguiment de la dinàmica de la comunitat posterior al retorn de la informació i selecció d'algun projecte executable d'acord amb les capacitats econòmiques d'ESF-CORDES.

Així, el Pla director passa a ser el marc de treball en què s'executaran els nous projectes, ja no sols per part d'ESF-CORDES, sinó també per part dels actors locals, nacionals o internacionals que hagin aparegut en qualsevol de les etapes descrites. Les comunitats són dipositàries de la informació desenvolupada per ESF-CORDES i tenen l'instrument tècnic per a interpellar a alcaldies, fons nacionals o agències internacionals i aconseguir la infraestructura bàsica necessària, ja sigui abastament, sanejament o reforestació de fonts.

Cap a la sostenibilitat social

Identificació i previs

L'experiència recollida en els projectes anteriors ha desembocat en la sistematització amb què s'intenta realitzar aquesta etapa en les comunitats que es van aixecant en el Pla director.

Coordinació amb els actors locals

Sempre de la mà de la contrapart local, CORDES en el nostre cas, abans d'alçar la informació prèvia en una comunitat es coordina amb l'Alcaldia corresponent i, en la mesura que es pugui, amb totes les comunitats rurals incloses al municipi. La coordinació es produeix en un acte conjunt d'acostament en què es planteja d'una forma amena (titelles, presentacions) la importància del recurs aigua i totes les seves implicacions. S'explica la necessitat de conèixer bé el recurs disponible en cada comunitat per a poder elaborar alternatives viables econòmicament i medi ambientament i tot seguit es passa a una dinàmica per grups en la qual els representants de cada comunitat, agrupats per cantons o llogarets, dibuixen la ubicació de la seva comunitat, així com referents senzills (rius, ponts, esglésies) que permeten als tècnics de CORDES i ESF arribar a la comunitat per a aixecar la informació. A més, se'ls deixa als representants (normalment càrrecs de la Junta Directiva o del Comitè d'Aigua) com deure a completar abans de l'arribada dels tècnics una taula per a poder efectuar el cens de la comunitat.

És, doncs, important que en aquests actes inicials estigui present l'Alcaldia per a institucionalitzar el llarg procés de consecució dels projectes d'aigua. No menys important és la coordinació amb altres organismes que ja es troben a la zona i es puguin incorporar a l'alçament, disseny o construcció dels projectes.

En aquest punt és delicat però imprescindible deixar clar a les parts que el procés comença i que es tracta d'un primer contacte per a recopilar informació i que no necessàriament seran les institucions que protagonitzen aquesta primera fase aquelles que els puguin portar l'aigua. No cal crear falses expectatives.

Aixecament de la informació Una vegada s'ha citat als representants de la comunitat per al dia d'arribada dels tècnics, s'ha d'assegurar la presència del nombre més gran de gent durant l'aixecament de la informació. El grup de treball consta d'un tècnic d'ESF, un tècnic de CORDES i un parell d'estudiants, un local i un altre voluntari d'ESF. S'intenta promoure l'intercanvi màxim de coneixements entre els diferents participants. ESF compta principalment amb estudiants de carreres tècniques i professionals del món de l'enginyeria, de l'aigua en el cas del Salvador. Per la seva banda, CORDES - La Llibertat disposa com a recursos humans d'enginyers/as agrònoms, treballadors socials i dinamitzadors. L'aixecament de la informació es divideix en dues jornades, depenent sempre de la grandària i disposició geogràfica de la comunitat:

Dia social. La comunitat utilitza el mateix suport sobre el qual van ubicar els referents al dia del primer contacte per a ubicar cada una de les cases, escoles i, sobretot, punts d'aigua (brolladors, pous, preses, fonts). Els tècnics georeferencien aquests punts i es completa de la forma més participativa possible la fitxa de dades socials,

que contempla dades com: cens, infraestructura existent, condicions de salut, condicions econòmiques, associativitat i òrgans de decisió, transport, producció agropecuària i problemàtiques socials (violència, alcoholisme).

Dia tècnic. Se centra en el recurs aigua. Es visiten, ja amb menys gent (preferiblement del Comitè d'Aigua si aquest existeix), els punts d'aigua ubicats per la comunitat, recopilant totes les dades tècniques necessàries per a poder realitzar posteriorment les propostes d'abastament, sanejament o reforestació; aforaments, georeferenciació, altura, qualitat, entorn, propietat, gestió, latrines, recollida d'aigües, etc.

Paral·lelament s'obté informació socio econòmica; gestions realitzades, legalitat de terrenys, possessió de la terra, existència de comitè, fonts actuals d'abastament, preu pagat actualment, consum aproximat, estacionalitat del subministrament, efecte de desastres naturals (terratrèmol, huracà). És important sondejar en aquest punt el nivell d'implicació del Comitè d'Aigua, el seu grau de formació o el paper del lampista, d'existir.

Figura núm. 2.

La participació comunitària, eix fonamental.

Una vegada recopilada la informació sobre el terreny, els tècnics la bolquen en una base de dades que compta amb els mateixos camps que l'enquesta realitzada al dia social i al dia tècnic, a més d'un imprescindible espai per a observacions en el qual els tècnics reflectiran tots aquells aspectes a ponderar en el disseny de les alternatives. Per exemple: "Ja van tenir sistema d'aigua però no pagaven" o "Hi ha dues directives, cada una afí a un partit polític" o "Les fonts pertanyen al terratinent que, al mateix temps, és per a qui treballa el 80% de la comunitat i a qui estan pagant per l'ús de l'aigua". També es bolquen els punts referenciats que seran imprescindibles per a la part tècnica del projecte.

Posteriorment, hi haurà una nova jornada tècnica en la que se reaforaran els punts d'aigua considerats més interessants (per quantitat, qualitat o viabilitat). És necessària per l'estacionalitat del recurs (època seca o època plujosa).

Processament de la informació

Aquest és el **punt purament tècnic** en el que es dissenyen i valoren econòmicament les alternatives d'abastament, sanejament i reforestació. Cal tenir sempre en compte tots els aspectes polític socials que es van reflectir al seu dia en la fitxa de camp:

Estatus legal de la comunitat: propietaris de terres, reubicats, localització en risc geològic o hidràulic.

Possibilitat d'obtenció i legalització del recurs: capacitat de mobilització i lluita social de la comunitat, relació amb terratinents o zones residencials.

Relació amb les comunitats veïnes: interessant per a poder economitzar recursos i rebaixar la quota mensual.

Abastament actual: preu actual de l'aigua, qualitat de la mateixa.

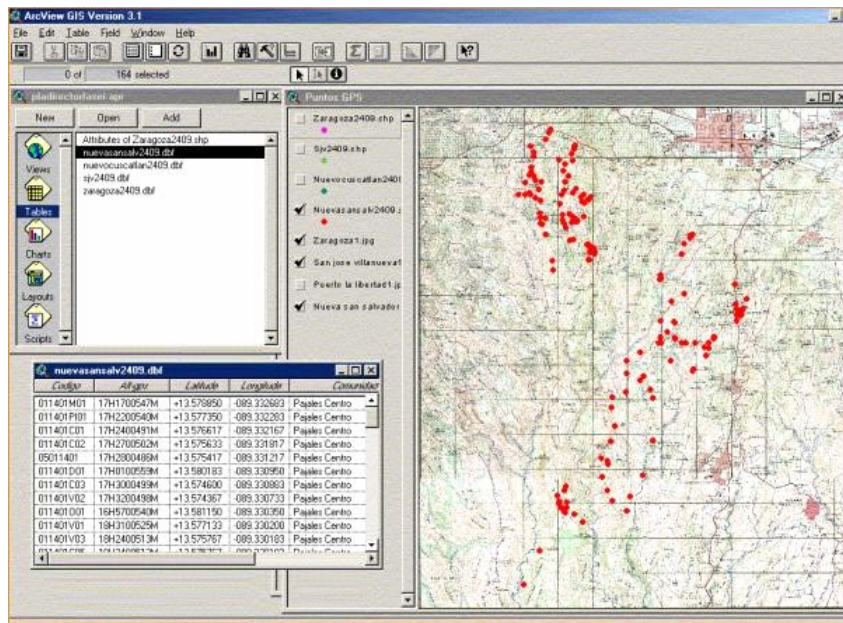

Fig núm. 3.

El correcte bolcat de la informació permetrà garantir la viabilitat econòmica, tècnica i mediambiental de les alternatives proposades

Precàlcul de quota mensual

Un aspecte no purament tècnic i que es planteja ja en aquesta etapa, encara que després serà revisat i aprovat per la pròpia comunitat, és el del càlcul de la quota mensual. Es vénen comptabilitzant els següents conceptes:

COSTS FIXOS

Lampistes. Encara que el sou del lampista serà sempre proposat per la pròpia comunitat se suggereix ja un sou depenent de la grandària del sistema i, per tant, de la dedicació total o parcial i de la naturalesa del sistema (gravetat, bombeig). En la mesura que es pugui s'intentarà comptar amb dos lampistes treballant per quinzenes ja que es genera més implicació i coneixement dins de la comunitat.

Reposició de materials. Depenent de la capacitat adquisitiva de la comunitat, així com del factor d'escala, s'ha de comptabilitzar entre un 30% i un 50% del cost en materials (obra civil i electromecànica) del sistema a reposar en no més de 20 anys. Aquest cost es pot prorratejar en els 20 anys o recalcular-lo cada any en funció de la població l'any en curs. D'aquesta partida ha d'eixir també l'utilatge i eines de l'equip de lampisteria.

Manteniment d'equips. Especialment per a equips de bombeig i considerant les condicions de treball, s'ha de considerar una vida útil de 5 a 10 anys, a més de comptabilitzar almenys durant els 3 primers anys, serveis externs de manteniment garantit de quadre elèctric (semestral) i bomba (anual).

Quotes fixes elèctriques. En cas de comptar amb connexió elèctrica.

Quotes fixes aigua. En cas de provenir el subministrament de l'aigua d'una empresa externa privada o estatal.

Costs de gestió. En cas d'acordar-se pagament a tresorer, xequeres, comissions bancàries, impresos, telefonia, rebuts.

COSTS VARIABLES

Quotes variables elèctriques. Preu per Kwh. Consumit, tenint en compte impostos, recàrrecs i, sobretot en economies neo-liberalitzades, pujades imprevistes de tarifes.

Quotes variables d'aigua. Cost per m³, en el cas de provenir el subministrament de l'aigua d'una empresa externa privada o estatal.

Clor. Cas de produir-se la cloració per part del propi lampista de la comunitat. S'inclouran també alguns kits de clor per a la verificació del clor residual en fonts o aixetes als domicilis. És important realitzar capacitacions juntament a promotors de salut o organismes especialitzats per a desmitificar els efectes danyosos del clor i recalcar els seus beneficis.

Una vegada consolidada la tarifa en la part fixa i la part variable és interessant considerar la possibilitat de segmentar el pagament variable perquè el càrrec sigui progressiu per renda disponible. Considerant la dotació domiciliar disponible tècnicament (per exemple 60 litres per habitant i dia), es pot establir la quota variable calculada només per a aquelles famílies que consumeixin per davall del 80% de la quota assignada, recarregant a aquelles famílies que consumeixin més.

Aquestes dinàmiques han permès que nuclis familiars formats per una o dues persones puguin suportar el pagament de la quota i que famílies més nombroses o petits productors agropecuaris garanteixin la supervivència del sistema, a més de poder obtenir noves rendes per vendes d'aquests nous productes agropecuaris que abans només podien comercialitzar en època plujosa (preu baix de venda).

Retorn d'informació i selecció de comunitats

El procés de retorn de la informació és també delicat, ja que la informació més completa, sobretot pel que fa a localització i cabal de brolladors i pous, és només lliurada a les comunitats rurals, perquè aquestes la custodien segons el seu criteri.

La informació retornada a les alcaldies no és tan profunda i té una component més de gestió i planificació de prioritats i sumes econòmics per a finançadors propis o externs, seguint els mateixos criteris que després poden portar a ESF-CORDES a executar un o un altre projecte. A més, no cal oblidar en alguns casos com pot arribar a ser de valuosa la informació hídrica de detall per a certes ideologies que primen l'interès de residencials o zones franques per damunt de les necessitats de la pròpia població.

Una vegada redactada i lliurada la informació a les comunitats, des d'ESF-CORDES es comença a plantejar quins projectes es poden assumir com executables dins de les possibilitats financeres d'ambdues organitzacions.

Alguns aspectes que s'avaluen són (no necessàriament en aquest ordre):

Existència de Directiva i Comitè d'Aigua, independents en els seus càrrecs i funcions i amb personalitat jurídica, imprescindible per a escripturar terres i possessions.

Disponibilitat del recurs. Propietat de la font, possibilitats d'apropiació o compra, viabilitat d'abastament públic. Per l'experiència en El Salvador, les gestions amb les empreses públiques o privades de subministrament són un llarg camí a causa del baix interès econòmic que susciten per a aquestes empreses les comunitats rurals. Se prima com a solució l'autoabastament de les comunitats.

Urgència de la situació: Quantitat i qualitat actual del consum, distància o temps a recórrer, preu actual, fiabilitat del subministrament, malalties documentades en la comunitat.

Experiència en el maneig de projectes, comptes d'estalvi, morositat en el pagament d'altres serveis comunitaris.

Presència de dones. Segons allò vist als dies socials i tècnics, existència d'un comitè de dones o joves.

Propietat de la terra. Es considera imprescindible per a l'execució d'un projecte d'aigua ja que sense ella la vulnerabilitat de la població i de la infraestructura és excessiva.

Gestions ja realitzades: Topografies, avantprojectes, projectes constructius, gestions davant de les empreses subministradores d'aigua o electricitat, sol·licituds a organismes governamentals o no governamentals.

Implicació de la contrapart: Experiència anterior en treballs amb la comunitat en qüestió, inclusió en programes transversals o paral·lels (producció agropecuària, seguretat alimentària, habitatge).

Nivell de les infraestructures actuals. S'intenta no prioritzar a aquelles comunitats que ja de per si constitueixen un exemple de desenvolupament comunal per haver sigut capaços d'impulsar diverses iniciatives (escola, habitatge, latrines, transport, producció), no creant guetos hiper-desenvolupats al costat de comunitats sense cap desenvolupament.

Execució

Una vegada identificada la comunitat i havent ponderat els punts anteriors, es comença a treballar a fons amb el Comitè de l'Aigua, enfortint la seva estructura i responsabilitzant-lo del projecte, i garantint que la Junta Directiva no s'extralimiti en el seu paper de supervisora i coordinadora del treball d'aquest i els altres comitès que pugués haver-hi en la comunitat (Salut, Dones, Joves, Esport).

És important rellegir conjuntament els estatuts de formació tant de la Junta Directiva com del Comitè d'Aigua abans de l'inici del projecte per a deixar clars punts com: atribucions dels càrrecs, rotació dels mateixos, convocatòries d'eleccions, representativitat de tots els sectors sense discriminacions, assistència a reunions, penalitzacions per incompliments.

Al mateix temps, cal avaluar amb la contrapart quina és la relació dels representants comunals amb els tècnics destinats a la zona (locals i estrangers). Cal identificar bé en aquest punt possibles actituds paternalistes, despòtiques o indolents entre els principals actors, així com identificacions poc subtils amb ideologies polítiques. S'ha d'evitar també la marginació dels poders locals llevat que sigui la pròpia comunitat qui decideixi raonadament mantenir a distància a algun actor extern.

Possiblement un punt més important que la participació de la Comunitat és la participació **en** la Comunitat. És normal que a ulls de la comunitat la visita setmanal d'un tècnic que, per molt local que sigui, no viu el seu dia a dia d'exclusió social, absència de serveis bàsics i condicions sanitàries deficientes, sigui relativitzada, així com els seus consells o directrius. En la mesura que es pugui serà positiu integrar en la vida de la comunitat (hostalatge, menjar, activitats) a tècnics, obrers o lampistes que vagin a estar estretament vinculats al projecte. Queden encara molts aspectes no tècnics a treballar abans de començar a fonamentar i col·locar canonada.

Legalitzacions, permisos, gestions

Ja s'hauran treballat per part de la comunitat des del moment del retorn de la informació, però en aquest punt és en el que hi ha ja que efectuar pagaments i ordenar documentació per a no tenir sorpreses en el futur.

Alguns documents a assegurar, abans fins i tot de sol·licitar el finançament i com a termòmetre de l'activitat organitzada en la comunitat són:

Personalitat jurídica comunal per a poder escripturar terrenys i possessions.

Sol·licitud formal de la Junta Directiva i el Comitè d'Aigua del projecte en qüestió.

Una vegada aprovat el Reglament Intern, **compromís firmat de cada beneficiari** d'atendre el reglament quant a pagaments, contrapartides, jornals, assistència, demores, prohibicions, etc.

Compte corrent per a dipòsit de quotes, drets d'entrada al projecte, contrapartides econòmiques. En el futur serà el propi compte del Comitè d'Aigua per a pagament de lampistes, eines, materials. Fins i tot és desitjable mantenir un compte d'estalvi per a grans pagaments futurs (reposició d'equips i materials) i una altra per als fluxos de caixa mensuals.

Possessió de la font d'aigua: comprada i escripturada amb topografia adjunta a ser possible. Si no n'hi ha es pot treballar sobre una font cedida en *comodato* o semblant, també escripturat, per un període no inferior a 50 anys.

Esriptures de cessió de terrenys per a pas de canonades o, si no n'hi ha, compra-venda dels terrenys de pas.

Possessió dels terrenys d'ubicació de dipòsits de bombeig, distribució, alleugeriment de pressió. També amb la corresponent escriptura i topografia. És important que la comunitat realitza aquestes compres abans del projecte per l'efecte inflacionista que es produeix a la zona una vegada començat el mateix.

Certificats de factibilitat de les companyies externes de subministrament (aigua, electricitat), així com resguard de pagament de drets de connexió i compromís de data d'execució. Si la quantia elevada es pot considerar el pagament de les mateixes des del projecte, com a part de la infraestructura a executar.

No es consideren imprescindibles **acords amb estructures superiors** com a alcaldies, mancomunitats, regions i, menys, partits polítics. La fragilitat institucional de molts països en desenvolupament, així com la instrumentalització dels projectes d'infraestructura per a direccionament de les comunitats poden tornar-se en contra del projecte. Els temps en l'execució han de ser marcats per la pròpia comunitat, qui decidirà també quin grau de pressió social sobre les institucions governamentals responsables del seu desenvolupament va a exercir.

Si bé són desitjables, tampoc cal hipotecar el desenvolupament del projecte amb **contrapartides econòmiques de governs locals** que puguin actuar com a claus de pas en el cas que es produeixin bolcades

electorals o debilitaments institucionals (pressions des de governs centrals, estructures financeres internacionals, etc.).

Reglament intern per al maneig del sistema

És desitjable haver treballat i aprovat en Assemblea el reglament intern just abans de començar a executar, perquè serà la garantia del bon funcionament de l'obra. Alguns aspectes que hauria de contemplar el reglament serien:

Objecte i abast: Objectiu del reglament, població a qui va dirigit, generalitats.

Comitè de l'Aigua: Conformació, requisits, incompatibilitats, càrrecs, atribucions, rotació, elecció, sous, duració, relació amb la Junta Directiva.

Descripció del Sistema: Elements constituents, propietat, ubicació, cabals màxims actuals i futurs, població beneficiària actual i futura, dotacions màximes, segmentació del consum, necessitats de manteniment, treballs comunitaris i remunerats.

Càrrecs remunerats: Requisits i incompatibilitats dels lampistes, tasques obligades, informes de funcionament, sou, supòsits d'acomiadament, relació amb el Comitè i la Comunitat.

Règim econòmic: Tresoreria, càrrecs, obligacions, elecció, llibres i registres, càlcul de quotes, demores, exempcions de pagament, segmentació del consum, quota d'entrada, taxa de compra-venda de drets.

Règim de l'obra: Jornals de treball, equips de treball, caps de sector, vigilància, subordinacions, manteniment posterior.

Règim administratiu: Signatura de contractes i compromisos, incompliments.

Usuaris: Drets i obligacions, usos permesos de l'aigua, condicions de salubritat i higiene.

Reglament: Aprovació, revisió, vigència, suspensió.

La discussió del reglament introdueix nous discursos i dinàmiques en la comunitat, al mateix temps que retroalimenta el projecte i corregeix afortunadament visions obliqües dels tècnics responsables.

Algunes idees sorgides en assemblees han sigut, per exemple, la subvenció en el pagament de l'aigua d'ancianes viudes (Asuchío), l'obligatorietat d'assistència dels membres a reunions del Comitè d'Aigua davall pena de multa de 10 dòlars (El Triomf) o la pujada de quota en previsió de pujada del preu del subministrament de la companyia (El Coyolar).

Durant l'obra

Encara que ja s'han esmentat alguns punts en l'elaboració del reglament és important no obviar durant l'execució comunal del sistema certs factors:

Equips de treball. Segons la complexitat de l'obra i la naturalesa de la comunitat, es constituïran equips fixos de treball (voluntari o subcontractat a jornal) de 10 a 15 persones, coordinades per un cap de grup, qui rendirà comptes d'absències o indisciplina al capatàs, obrer o lampista contractat. És imprescindible portar el compte dels jornals treballats ja que la mitjana final determinarà possibles penalitzacions o vetos d'entrada al projecte, sota criteri del Comitè.

Reunions de seguiment de dos tipus, de la contrapart amb el Comitè i del Comitè amb la Comunitat i/o la Junta Directiva, per a donar compte d'avanços i problemàtiques trobades, facilitar informes econòmics (quotes, jornals) o repartir tasques (informació, censos, capacitació).

Vigilància. Depenent de la grandària del projecte i la naturalesa de la comunitat, serà necessària vigilància de cellers amb personal fix i no molt rotatiu.

Planificació dels treballs. És important no avançar improvisadament, sinó comunicar als equips de treball el ritme previst d'avanç i intentar que tots els equips treballen en tots els sectors per a evitar retards en sectors amb menor pes poblacional o amb població menys hàbil en la construcció. Serà responsabilitat del cap d'obra local identificar carències i habilitats dins dels grups de treball i planificar la distribució.

Contrapartides econòmiques de la comunitat. Aquelles partides del projecte que siguin adquirides per la comunitat o pels beneficiaris s'han d'executar sobre el temps previst, ja que de retardar-se possiblement aquestes contrapartides ja no es vagin a complir i poden demorar l'execució de l'obra. Exemples de compres per part dels beneficiaris són les connexions a domicili, els comptadors individuals, els lavabos o les piles.

Com es veu, la part d'execució d'obra no és la que més consideracions socials té, encara que sigui la que mobilitza més recursos humans i materials.

Seguiment i avaluació

Una vegada finalitzada l'obra i inaugurat el sistema d'abastament no cal deixar passar un dia sense capacitar als que en aquesta primera etapa seran responsables del maneig del sistema.

Abans de finalitzar el primer mes s'ha de garantir que, com a mínim, lampistes, tresorer, membres del comitè i fins i tot algun membre curiós de la comunitat hagin rebut formació en:

Revisió de quotes. Ja que tots els membres del comitè han de saber defensar on va cada centè de la quota mensual. Han de poder justificar cada u de les despeses, fixos i variables, així com ser capaços de recalcular per consens una quota cas d'haver d'actualitzar preus de serveis, variacions en el nombre de beneficiaris, avaries imprevistes. També és necessari revisar i justificar els preus de connexió de nous usuaris del sistema.

Lectura de comptadors i càlcul de pagaments. Es poden deixar taules preparades per a poder vincular cada possible lectura del comptador a la quota corresponent. A més, és positiu comptar amb un talonari que reflecteixi el consum i el pagament corresponent, que al seu torn serviria de rebut de pagament.

Comptabilitat i tresoreria. Ja específicament amb el tresorer i el comitè, es formarà en maneig comptable, compliment de calendaris de recaptació (és interessant fixar per a tots els mesos les mateixes dates: dia 27 i 28 lectures de comptadors, dia 29 realització de rebuts, dia 30 únic dia de pagament), llibres d'ingressos i despeses, saldos mensuals i ingrés de dipòsits d'estalvi, elaboració d'informes econòmics per a la comunitat.

Maneig tècnic i manteniment. Si bé ja és un aspecte més tècnic, és positiu implicar a tot el comitè ja que així serà valorat en la seva justa mesura el treball dels lampistes. És important conscienciar de la part de quota que va a manteniment extern del sistema, almenys en els primers anys de funcionament. Cal preparar formats senzills de compliment diari per part dels lampistes en què es reflecteixin: hores de bombeig, lectura del comptador elèctric, lectura del comptador principal d'aigua, tasques de neteja efectuades, inspeccions de canonada o obra civil realitzades i, per descomptat, avaries i incidències. El Comitè utilitzarà aquests formats per a valorar objectivament el treball dels lampistes. Especialment delicat és el maneig de quadres elèctrics; no cal exigir massa als lampistes i en els primers passos del sistema és més interessant assegurar la interlocució amb diversos proveïdors o instal·ladors que no siguin abusius amb la comunitat.

Higiene. A ser possible convé realitzar, al costat de promotors de salut o semblant, elaboració de fitxes individuals d'usos de l'aigua, higiene prèvia, recipients, desinfecció, usos de latrines, segellat de les mateixes, ús de

clor o hipoclorito, prevenció de viviers de larves o mosquits, evacuació d'aigües servides.

Després del tercer mes de funcionament i de nou abans de finalitzar el primer any és interessant realitzar petites auditories del sistema:

Control econòmic: Verificació de la correspondència entre consum i pagament, estudi de la morositat i compliment de penalitzacions, verificació de saldos i dipòsits, comprovació de la utilització dels llibres comptables.

Control del sistema: Comparació del consum real amb el previst, estat del sistema (valvuleria, consum de bomba, neteja de tancs, fugues en canonades, presència d'ancoratges), lectura del llibre de tasques i incidències dels lampistes, enquesta d'usuaris.

Activitat del Comitè: Estat dels càrrecs, reunions desenvolupades, control d'assistència, percepció de la comunitat, relació amb la Junta Directiva.

Higiene: Verificació d'usos de l'aigua, ús del desinfectant, absència de viviers, estat de la infància (al costat de promotors de salut), recipients, neteja general.

Conclusions

Considerant els aspectes descrits, vam comptar amb algunes possibilitats que el projecte comenci a caminar amb fermesa, encara que un nou punt crític del mateix vindrà al cap de dues o tres anys, quan s'hagin de renovar càrrecs de Comitè o Directiva, amb el perill que no s'efectuen rotacions i els membres més responsables comencen a duplicar càrrecs i solapar responsabilitats, fent més opac el seguiment del sistema. En aquest punt és possible, a més, que els diners estalviats encara no hagi sigut utilitzat per a compra d'una nova bomba i la quantitat sigui prou alta per a alçar suspicàcies al si de la comunitat.

El treball social realitzat en l'alçament de la informació, la resolució de previs i l'execució pot ser l'únic motor en moments de dificultats materials, econòmiques o humanes. El respecte dels temps i decisions en assemblea de les comunitats, previ treball profund amb Comitè i Directiva, ajudarà també a cristal·litzar sòlidament el projecte.

L'acompanyament periòdic en els primers anys dels projectes executats és la millor garantia de sostenibilitat i manteniment dels mateixos, així com un dels aspectes més injustament complicats de justificar davant de donants o finançadors des d'un punt de vista econòmic.

Serà llavors responsabilitat de les organitzacions catalitzadores del projecte el mantenir el seguiment tècnic i econòmic del mateix i evitar que les canonades acaben sent un homenatge àrid a la infraestructura.